

УДК 657.6

Організація внутрішнього аудиту фінансових інвестицій вітчизняного підприємства

Гевлич Л.Л.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, аналізу та аудиту
Донецького національного університету імені В. Стуса

Щербіна А.О.

студентка
Донецького національного університету імені В. Стуса

Статтю присвячено актуальним питанням організації внутрішнього аудиту фінансових інвестицій. Розглянуто проблеми класифікації фінансових інвестицій на підприємстві, визначено завдання внутрішнього аудиту фінансових інвестицій та основні об'єкти перевірки. Окреслено етапи проведення внутрішнього аудиту фінансових інвестицій та надано рекомендації щодо вдосконалення процесу організації аудиторської перевірки даного активу.

Ключові слова: інвестиції, внутрішній аудит, інвестиційна діяльність, акції, облигації, облік фінансових інвестицій.

Гевлич Л.Л., Щербіна А.А. ОРГАНИЗАЦИЯ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА ФИНАНСОВЫХ ИНВЕСТИЦИЙ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена актуальным вопросам организации внутреннего аудита финансовых инвестиций. Рассмотрены проблемы классификации финансовых инвестиций на предприятии, определены задачи внутреннего аудита финансовых инвестиций и основные объекты проверки. Намечены этапы проведения внутреннего аудита финансовых инвестиций и даны рекомендации по совершенствованию процесса организации аудиторской проверки данного актива.

Ключевые слова: инвестиции, внутренний аудит, инвестиционная деятельность, акции, облигации, учет финансовых инвестиций.

Gevlich L.L., Shcherbina A.A. ORGANIZATION OF THE INTERNAL AUDIT OF THE FINANCIAL INVESTMENT OF DOMESTIC ENTERPRISES

The article is devoted to the topical issue of the Organization of the internal audit of financial investment. The problems of classification of financial investment in the company, defined the objectives of the internal audit of financial investment and the main objects. Outlines the stages of conducting an internal audit of financial investments and provided recommendations for improving the Organization of the audit of this asset.

Keywords: investment, internal audit, investment activity, stocks, bonds, accounting for financial investment.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аналіз поточного економічного стану в Україні показав, що інвестиційна активність за останні три роки суттєво знизилася, а потенційні інвестори, які все ж готові вкладати власні кошти в цінні папери підприємств, потребують упевненості в їх належному та ефективному використанні. У рамках підприємства моніторинг цього питання може здійснювати служба внутрішнього аудиту. Вищенаведене зумовлює актуальність досліджень у галузі створення ефективної системи контролю над операціями, пов'язаними з фінансовими інвестиціями, їх наукову та практичну значущість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вдосконалення методики внутрішнього аудиту операцій із фінансовими

інвестиціями не втрачає своєї актуальності впродовж останніх двадцяти років. Значний внесок у його вирішення зробили вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти: Я.Д. Крупка, Ф.Ф. Бутинець, Т.А. Бутинець, О.В. Сагова, Б.М. Соколов, В.Ф. Максимова, В.С. Здреник, О.В. Бутусов, А.Г. Загородній, В.І. Єфіменко, В.І. Головка, Р. Адамс, А. Аренс, М. Беніс, Дж. Лоббек, Дж. Робертсон та ін. [1; 2].

Проте динаміка економічних процесів та вдосконалення облікових технологій призводять до необхідності осучаснення здійснених досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття організації внутрішнього аудиту фінансових інвестицій із точки зору її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині фінансові інвестиції мають ключове значення для успішного функціонування економік багатьох розвинених країн світу. При цьому у вітчизняних нормативно-правових актах не встановлено єдиної класифікації фінансових інвестицій та чітко сформульованих критеріїв віднесення інвестицій до певної класифікаційної групи, що веде за собою некоректне відображення в обліку і фінансовій звітності інформації про даний об'єкт та перешкоджає здійсненню належного контролю над операціями з ним.

Національні стандарти бухгалтерського обліку поділяють фінансові інвестиції на дві групи: інвестиції у підприємства – об'єкти вирішального контролю або суттєвого впливу та інвестиції в інші підприємства.

Згідно з П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», фінансові інвестиції – це активи, які утримуються підприємством для збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигід для інвестора [3]. Основним стандартом, що визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції, операції із спільної діяльності та її розкриття у фінансовій звітності, є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції» [4]. Даний документ не передбачає чіткої класифікації інвестицій, проте регулює питання визнання та оцінки фінансових інвестицій, облік фінансових інвестицій в асоційованій дочірній, а також спільній підприємства. П(С)БО 12 виокремлює такі види фінансових інвестицій:

- 1) інвестиції, що знаходяться у підприємства до моменту їх погашення;
- 2) інвестиції, які враховуються за методом участі в капіталі;
- 3) інвестиції в асоційовані підприємства;
- 4) інвестиції в дочірні підприємства;
- 5) інвестиції у спільну діяльність;
- 6) інші фінансові інвестиції.

Податковий кодекс України [5] поділяє фінансові інвестиції на портфельні та прямі.

Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [6] класифікує інвестиції залежно від термінів та цілей інвестування як:

- 1) довгострокові фінансові інвестиції (відображаються у розділі I активу балансу «Необоротні активи»): інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі, інші

інвестиції пов'язаним сторонам та інвестиції непов'язаним сторонам;

- 2) поточні фінансові інвестиції (відображаються у розділі II активу балансу «Оборотні активи»): еквіваленти грошових коштів та інші поточні фінансові інвестиції.

Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» [7] передбачено диференціацію інвестицій за об'єктами вкладень: інвестиції в іпотечні цінні папери; інвестиції у приватизаційні цінні папери; інвестиції у похідні фінансові інструменти; товаророзпорядчі цінні папери.

Згідно з Міжнародними стандартами фінансової звітності 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» та 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [8; 9], фінансові інвестиції групуються за трьома ознаками:

- 1) терміном інвестування – поточні та необоротні фінансові інвестиції;
- 2) видом фінансових інструментів – інвестиції за основними фінансовими інструментами та інвестиції за похідними фінансовими інструментами;

- 3) методом оцінки – інвестиції, що утримуються до погашення, фінансові інвестиції за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку та фінансові інвестиції, призначені для продажу.

Таким чином, кожне досліджуване джерело має різні підходи до класифікації фінансових інвестицій за певними ознаками. Наслідком цього на практиці може бути невірне віднесення інвестицій до конкретного виду та їх невірна оцінка в бухгалтерському обліку, що веде за собою викривлення інформації у фінансовій звітності суб'єкта господарювання.

Методологія обліку фінансових інвестицій регламентується чинним законодавством, зокрема: Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» від 16.07.1999 № 996-XIV; П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції», 13 «Фінансові інструменти», 19 «Об'єднання підприємств»; Інструкцією «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» [3; 4; 6; 10].

З урахуванням визначення внутрішнього аудиту за МСА 610 «Використання роботи внутрішніх аудиторів» [12] до його функцій належать перевірка, оцінювання та моніторинг відповідності та функціонування систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю підприємства, а завдання внутрішнього

аудиту фінансових інвестицій на підприємстві можна сформулювати так:

1) перевірка реальності фінансових інвестицій, відображених в обліку та звітності;

2) перевірка обґрунтованості розподілу фінансових інвестицій на довгострокові та поточні;

3) перевірка правильності оцінки фінансових інвестицій в обліку в разі їх придбання, утримання, продажу та на дату балансу;

4) перевірка правильності ведення податкового обліку в операціях із фінансовими інвестиціями;

5) перевірка взаємоузгодженості форм звітності, в яких відображається інформація про фінансові інвестиції.

Об'єктом перевірки операцій із фінансовими інвестиціями є документальне та

юридичне забезпечення обліку фінансових інвестицій (цінних паперів). Серед джерел перевірки слід виділити такі, як бланки цінних паперів, розрахункові документи, документи, що підтверджують права власності, журнал-ордер та відомості за рахунками 14 «Довгострокові фінансові інвестиції», 35 «Поточні фінансові інвестиції», Головна книга.

Щодо організації процесу перевірки, можливе використання структури процесу незалежного (зовнішнього) аудиту (організаційна, підготовча, технологічна, результативна стадії) з урахуванням особливостей внутрішнього аудиту. Базуючись на дослідженнях Б.М. Соколова [2, с. 38] та ураховуючи власне бачення процесу перевірки, етапи внутрішнього аудиту операцій із фінансовими інвестиціями може виглядати так (рис. 1).

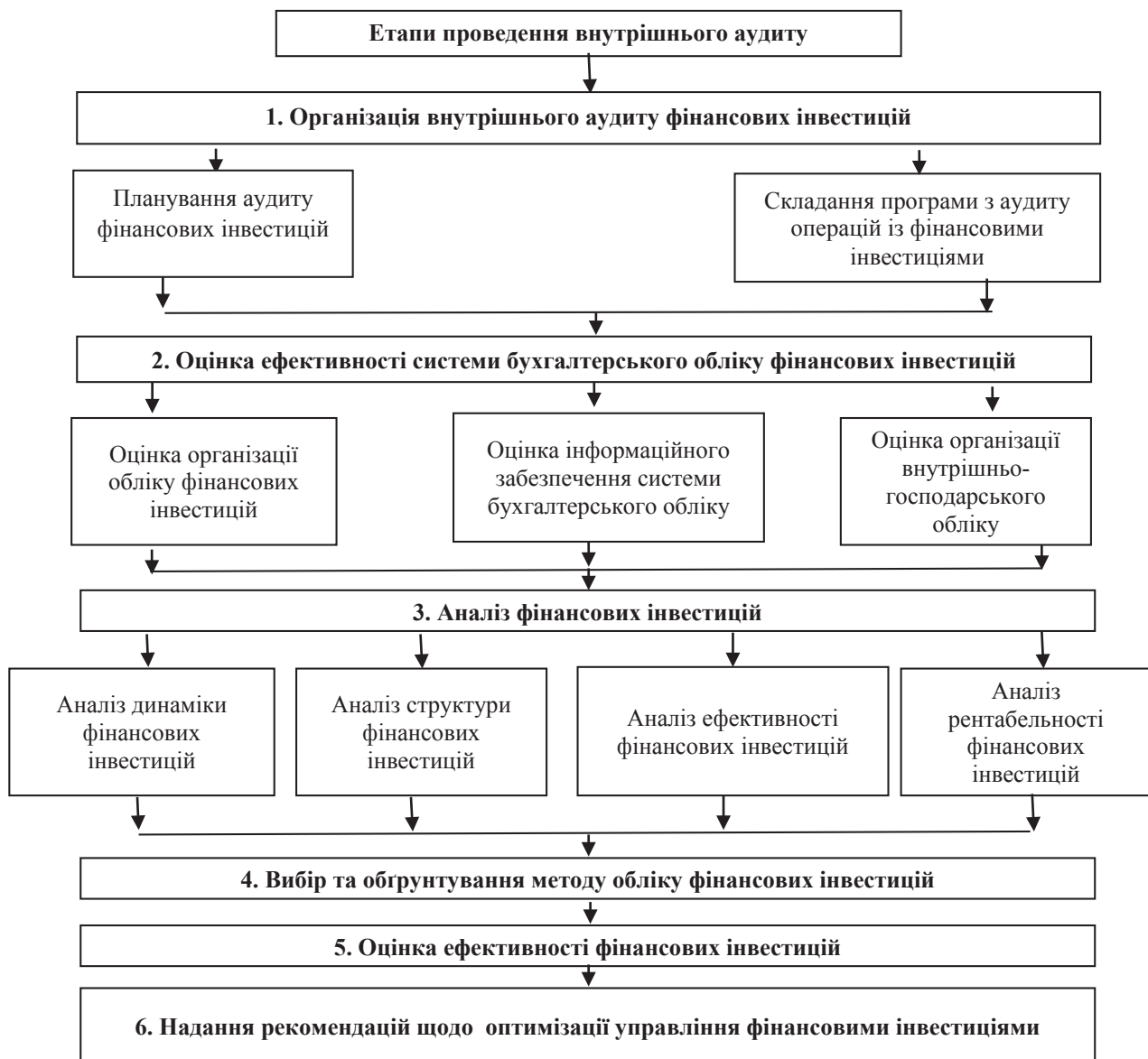

Рис. 1. Організація внутрішнього аудиту фінансових інвестицій

На першому етапі внутрішній аудитор обирає методи та техніку проведення перевірки для підтвердження якості інформації, наведеної в документах бухгалтерського обліку і фінансовій звітності. При цьому враховуються особливості діяльності підприємства, організації і ведення бухгалтерського обліку, оцінка роботи системи внутрішнього контролю. Заключною стадією першого етапу є складання плану і програми аудиту.

Другий етап аудиту пов'язаний з оглядом системи бухгалтерського обліку фінансових інвестицій для аналізу її ефективності. Важливим є зосередження уваги на відповідності організації та методики обліку операцій із фінансовими інвестиціями Наказу «Про облі-

кову політику підприємства» та оцінці відповідності самого Наказу діючим нормативним актам. Особливу увагу слід приділити таким елементам облікової політики, як класифікація та оцінка інвестицій. Доцільним є попереднє складання внутрішнім аудитором типової кореспонденції рахунків для перевірки відповідності їм облікового відображення даних операцій (табл. 1). Обов'язково перевіряються наявність та відповідність інформації щодо інвестицій в аналітичних облікових реєстрах.

Аудитору при цьому слід звернути увагу на операції з інвестиціями в дочірні та асоційовані підприємства для підтвердження наявності того чи іншого ступеня впливу інвестора

Таблиця 1

Типова кореспонденція з обліку руху фінансових інвестицій вітчизняного підприємства

№	Зміст господарської операції	Дт рах.	Кт рах.
1.	Придбано акції за ринковою вартістю	35	311
2.	Відображено витрати на брокерські послуги	35	685
3.	Відображено уцінку вартості придбаних акцій	975	35
4.	Відображено дохід від реалізації акцій	361	741
5.	Відображено ПДВ	741	641
6.	Списано собівартість реалізованих акцій	971	35
7.	Списано на фінансовий результат: – дохід від реалізації акцій; – витрати, пов'язані з реалізацією; – витрати від уцінки акцій	741 792 792	792 971 975
8.	Придбано акції дочірнього підприємства	14	311
9.	Відображена комісійна винагорода брокера	14	685
10.	Здійснено додаткову емісію акцій	46	40
11.	Придбано акції дочірнього підприємства за номінальною вартістю переданих цінних паперів	14	46
12.	Відображено різницю між справедливою та номінальною вартістю власних акцій, переданих в обмін на акції дочірнього підприємства	14	421
13.	Отримано акції в сумі справедливої вартості переданого основного засобу	14	742
14.	Списано суму зносу переданого основного засобу	131	10
15.	Списано залишкову вартість переданого основного засобу	972	10
16.	Списано на фінансові результати: – доходи по операції; – витрати по операції	742 792	792 972
17.	Відображено дохід від інвестицій в дочірні підприємства	14	723
18.	Відображено нараховані дивіденди	373	14
19.	Відображена частка інвестора у збільшенні додаткового капіталу	14	422
20.	Відображено втрати від участі в капіталі	963	14
21.	Списано на фінансові результати: – доходи від участі в капіталі; – втрати від участі в капіталі	723 792	792 963
22.	Нараховано дивіденди, які підлягають отриманню	373	731
23.	Зараховано на поточний рахунок суму нарахованих дивідендів	311	373
24.	Відображено зменшення балансової вартості інвестицій	977	14

на підприємство. У разі придбання акцій в обмін на власні цінні папери, першочерговим для аудитора є дослідження умов договору між інвестором і визначення вартості придбаних акцій як справедливої вартості переданих в обмін акцій власної емісії. Також слід звернути окрему увагу на облік фінансових інвестицій, придбаних в обмін на основні засоби, товари або інші активи підприємства.

Подальший облік фінансових інвестицій залежить від відносин, які в результаті придбання інвестицій складаються між інвестором та об'єктом інвестування – відносини позики або власності та рівня впливу, який досягається інвестором. Оскільки вартість даного об'єкта обліку може змінюватися протягом року частіше, ніж вартість інших активів, необхідно здійснити перевірку оцінювання фінансових інвестицій на дату балансу за такими напрямками:

– облік фінансових інвестицій за методом участі в капіталі;

– облік фінансових інвестицій за собівартістю.

Під час здійснення перевірки оцінки даного об'єкту аудитор керується П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції». Необхідно зосередитися на відображенні в обліку зменшення балансової вартості фінансових інвестицій, оскільки вона не повинна призводити до від'ємного значення вартості інвестицій у кінцевому сальдо. Під час перевірки обліку інвестицій за собівартістю рекомендуємо звернути увагу на відображенні таких активів за справедливою собівартістю та визнання прибутком тільки суми нарахованих дивідендів, отриманих від асоційованого підприємства, на акумульований чистий прибуток об'єкта інвестування, що виникає після дати придбання акцій інвестором. Якщо є дивіденди, які перевищують суму

Таблиця 2

Визначення вартості фінансових інвестицій на дату балансу за їх видами

Види інвестицій	Оцінка на дату балансу
Фінансові інвестиції	Справедлива вартість або собівартість з урахуванням зменшення корисності
Інвестиції, що утримуються до погашення	Амортизована собівартість
Фінансові інвестиції в асоційовані і дочірні та спільні підприємства	Вартість, визначена за методом участі в капіталі, крім випадків, зазначених у П(С)БО 12

Таблиця 3

Основні моделі оцінки ефективності фінансових інвестицій

Види фінансових інвестицій	Моделі оцінки
Фінансові інвестиції в облігації	
Облігації з періодичною виплатою відсотків	Базова модель оцінки поточної вартості
	Модель оцінки поточної прибутковості облігації
	Модель оцінки прибутковості до погашення облігацій
Облігації з виплатою всієї суми відсотків за погашення	Модель оцінки поточної вартості облігацій
Дисконтні облігації	Модель оцінки поточної вартості облігацій, які реалізуються з дисконтом без виплати відсотків
	Модель оцінки дохідності дисконтних облігацій за ефективною ставкою відсотка
	Модель оцінки дохідності дисконтних облігацій за простою ставкою відсотка
Фінансові інвестиції в акції	
Акції, які використовуються протягом невизначеного періоду	Модель оцінки вартості акції за її використання протягом невизначеного періоду
Акції зі стабільним рівнем дивідендів	Модель оцінки вартості акцій зі стабільним рівнем дивідендів
Акції з постійно зростаючим рівнем дивідендів	Модель Гордона
Акції, що використовуються протягом чітко визначеного терміну	Модель оцінки вартості акції, використовуваної протягом заздалегідь визначеного терміну
	Модель оцінки кінцевої прибутковості акції

такого прибутку, балансова вартість інвестицій зменшується на суму перевищення та належить до інших витрат.

Існують свої особливості обліку й операцій з облігаціями, зокрема:

1. За купівлі облігації, як і акції, оцінюються за собівартістю, але значну роль при цьому відіграє ринкова вартість активу, яка може бути нижчою або вищою за номінальну. Тобто підприємство купує облігації з премією чи дисконтом. Довгострокові облігації передбачають отримання відсотків згідно з номінальною відсотковою ставкою та відшкодування їх власникам номінальної вартості під час погашення заборгованості.

2. Ведення аналітичного обліку організовується за видами та об'єктами інвестування.

3. Балансова вартість інвестицій збільшується (зменшується) під час нарахування амортизації премії (дисконту).

На третьому етапі перевірки обов'язком внутрішнього аудитора стає огляд динаміки фінансових інвестицій за конкретний період, дослідження структури фінансових інвестицій за їх видами та методами обліку, аналіз ефективності інвестиційних вкладень, аналіз рентабельності фінансових інвестицій у розрізі їх видів та факторний аналіз рентабельності фінансових інвестицій. При цьому аудитор досліджує доцільність здійснення фінансових інвестицій, висловлює думку щодо ступеня ризику інвестування, привабливості інвестиційних проектів. Інформаційними джерелами аналізу фінансових інвестицій є Книга обліку цінних паперів, видаткові касові ордери, виписки банку, акти приймання-передачі основних засобів (якщо придбання інвестицій здійснюється в обмін на основні засоби), довідки бухгалтерії з відповідними розрахунками. Для визначення рівня рентабельності аудитор використовує показник доходності фінансових інвестицій (відсотки та дивіденди), який визначає структуру придбання і реалізації інвестицій.

Підвищення ефективності економічного аналізу фінансових інвестицій зумовлює використання внутрішнім аудитором принципів

економічного аналізу на основі достовірних та мобільних даних обліку фінансової звітності. Для забезпечення ефективності перевірки на цьому етапі рекомендується використовувати методи порівняння, графічні, табличні та абсолютних і відносних величин, також факторний аналіз.

Четвертий етап внутрішнього аудиту являє собою перевірку доцільності використання того чи іншого методу обліку фінансових інвестицій та його відповідності вимогам П(С)БО 12 та положенням чинного законодавства. Вартість фінансових інвестицій на дату балансу, показана в табл. 2, є важливим показником для внутрішніх та зовнішніх користувачів для прийняття ефективних рішень.

На п'ятому етапі перевірки аудитор оцінює ефективність фінансових інвестицій методами (моделями), викладеними в табл. 3. Слід зазначити, що вибір моделі здійснюється на розсуд внутрішнього аудитора.

На заключному, шостому, етапі внутрішній аудитор узагальнює отриману інформацію та надає рекомендації щодо оптимізації облікового процесу фінансових інвестицій.

Слід зазначити, що для забезпечення ефективності проведення внутрішнього аудиту фінансових інвестицій необхідним є застосування комплексного підходу. Слідування наданим рекомендаціям сприятиме вдосконаленню політики управління інвестиціями та попередженню допуску помилок в обліку.

Висновки з цього дослідження. Відсутність єдиної класифікації фінансових інвестицій у вітчизняних нормативно-правових актах призводить до некоректного їх відображення у фінансовій звітності та перешкоджає здійсненню належного контролю над даними операціями.

Використання запропонованих етапів процесу внутрішнього аудиту операцій із фінансовими інвестиціями здатне підвищити ефективність управління.

Розроблення методики процесу внутрішнього аудиту операцій із фінансовими інвестиціями буде напрямом подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сагова О.В. Особливості організації та методики аудиту фінансових інвестицій / О.В. Сагова // Економічний аналіз: збірник наукових праць. – 2010. – № 6. – С. 489–492.
2. Соколов Б.М. Внутрішній аудит та контроль: організація, методика, практика / Б.М. Соколов. – М. : Бухгалтерський облік, 2010. – 272 с.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: наказ Міністерства фінансів України № 559 від 30.11.2001 (станом на 10.11.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>.

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції» : Наказ Міністерства фінансів України № 91 від 26.04.2000 (станом на 10.11.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>.
5. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 станом на 10.11.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-176>.
6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.1999 станом на 10.11.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
7. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України № 3480-IV від 23.02.2006 станом на 10.11.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
8. Міжнародний стандарт фінансової звітності 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.
9. Міжнародний стандарт фінансової звітності 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.
10. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність : Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 станом на 10.11.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
11. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств» : Наказ Міністерства фінансів України № 163 від 07.07.1999 станом на 10.11.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99>.
12. МСА 610 «Використання роботи внутрішніх аудиторів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apu.com.ua/891-mizhnarodni-standarti-kontrolyu-yakosti-auditu-oglyadu-inshogo-nadannya-vrpevnenosti-ta-suputnikh-poslug-vidannya-2014-roku>.
13. Здреник В.С. Проблеми здійснення класифікації фінансових інвестицій підприємств в Україні / В.С. Здреник // Бізнес Інформ. – 2013. – № 10. – С. 60–65.
14. Бутинець Ф.Ф. Аудит : [підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» ВНЗ] / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир : Рута, 2002. – 672 с.
15. Максимова В.Ф. Бухгалтерський облік : [підручник для студентів вищих навчальних закладів] / В.Ф. Максимова. – Одеса : ОНЕУ, 2012. – 670 с.
16. Крупка Я.Д. Облік інвестицій / Я.Д. Крупка. – Тернопіль : Економічна думка, 2001. – 302 с.